

Mimarlığın Görmek İstemediği "Kriz": Sakatlık

Dr. Öğrt. Üyesi Mustafa Gülen

*Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Bina Bilgisi Anabilim Dalı
mustafagulen@yyu.edu.tr*

ÖZET

Dünyada 1970-1980'li yıllarda ortaya çıkan ve özellikle 2000'li yıllarda farklı disiplinlerin ortak çalışma alanına dönüşen 'sakatlık çalışmaları' toplumsal yaşamda sakatların dikkate alınmasının bir hak sorunu olarak kabullenilmesi gerektiğini savlamaktadır. Sakatlık meselesi, uzun yıllar tıp bilimlerinin uzmanlık alanı üzerinden biçimlenmiş, çoğunlukla 'hastalık ve eksiklik' olarak tanımlanmıştır. Ancak sosyal bilimlerin sakat bedenlerin bir sorunsala dönüştürülmesi meselesine toplumsallık üzerinden yaklaşımı ve engelleri yaratan kurumları, mekanları, standartları sorgulaması bu alandaki literatürün dönüşümünü sağlamıştır. Türkiye'de sakatlık meselesi özellikle mimarlık alanında 'tıbbi model' in belirleyiciliği altında kalarak bir 'yeti yitimi' ve 'kişisel bir trajedi' olarak kabullenilmiştir. Ancak Sosyal bilimlerde Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı ve Yıldırım Şentürk'ün araştırmaları ve mimarlık alanında Ezgi Tuncer'in çalışmaları meselenin eleştirel açıdan sorgulanmasında öne çıkan katkılardır.

Bu çalışma sakatlık meselesini farklı başlıklar (sakatlık kavramı/tanımı, sakatlık, kent ve toplum ilişkisi, sakatlayıcı tasarım ve standartlar, erişilebilirlik kavramı) üzerinden irdelenmekte ve mimarlık alanında geri plana atılmasını bir 'kriz' olarak değerlendirmektedir. Çalışmanın amacı sakatlayıcı mekanların kalıcılaştırılmasında toplumsal pratiklerin, özellikle modernizm süreçlerinde ivmelenen standardizasyon gibi mefhumların etkisini ve sakatların mekandan-yapılı çevreden dışlanma süreçlerini ortaya koymaktır. Çalışmanın alan araştırması kısmında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Binası erişilebilirlik bağlamında mercek altına alınmıştır. Çalışmanın yöntemi ilgili literatürün taranması, konuya ilişkin söylemlerin ve uygulama örneklerinin tespitine dayalıdır. Bu haliyle sakatlık meselesini irdeleyen çalışma, sosyal bilim ve mimarlık alanındaki sakatlık literatürüne bir katkı olarak görülmelidir. Çalışma sonucunda mimarlık disiplininin sakatların mekana erişebilirliğinin ötesinde hem kullandığı dil hem de yaklaşımı bakımından yeni bir rol üstlenmesi gerektiği meselesinin anlaşılması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sakatlık, 'Normal Beden', Sakatlayıcı Mekanlar, Yapılı Çevre, Standartlar

"The Crisis" That Architecture Does Not Want To See: Disability

ABSTRACT

"Disability studies", which emerged in the world in the 1970s and 1980s and turned into a common study area of different disciplines especially in the 2000s, claims that the consideration of the people with disability in social life should be accepted as a right issue. The issue of disability has been shaped by the field of medical sciences for many years and has been defined as 'disease and deficiency' for many years. However, approach of social sciences to the issue of transforming disabled bodies into a problematic through sociality and questioning the institutions, spaces and standards that create impediments have enabled the transformation of the literature in this field. Disability issue in Turkey, especially in the field of architecture, has remained under the determination of the "medical model" and has been accepted as a "disability" and a "personal tragedy". However, researches of Dikmen Bezmez, Sibel Yardımcı and Yıldırım

Şentürk in social sciences and studies of Ezgi Tuncer in the field of architecture has contributed to questioning of the issue critically.

In this study, the issue of disability is examined under different topics and it is claimed that the discipline of architecture interprets the issue of disability as a crisis that does not want to see. It is inevitable to encounter problems while using the spaces (houses, schools, offices, stores, public buildings, bus stations, subway stations, squares, avenues, parks, streets, pavements, parking lots, landscapes et cetera) produced by defining the user with the assumptions of "normal, healthy, young et cetera" concepts. The effects of social practices, standards, modernist architects such as Le Corbusier in perpetuating the disabling spaces and the processes of exclusion of people with disability from spaces – built environment are revealed. In the field research part of the study, the Van Yüzüncü Yıl University Faculty of Architecture and Design building was examined. In addition, it is argued that the discipline of architecture should play a new role in terms of both the language it uses and approach beyond the accessibility of the people with disability to the spaces.

Keywords: Disability, "Normal body", Disabling Spaces, Built Environment, Le Corbusier

1. GİRİŞ

...ne var ki, mimarlığın sakatlıkla olan ilişkisi oldukça sahtedir. Yapılan çalışmaların büyük bir kısmı teknik bir dile sahiptir; meseleyi ya mevzuatlar, teknik şartnameler açısından ele alır ya da mekansal normlara ilişkin gereksinimler paketine ve kurallara indirgenmiş tasarım kriterleri şeklinde kavrar. (Tuncer Gürkaş, 2018)

Dünyada ve Türkiye’de sakatlık meselesi uzak bir geçmişe sahip olmasına rağmen sakatlığa ilişkin çalışmaların yeni olduğu söylenebilir. Sakatlık meselesine odaklanan bu çalışmanın başlığında ve genelinde neden ‘sakat’ kelimesinin kullanıldığından söz etmek gerekirse; öncelikle kavramın oldukça karmaşık, çok boyutlu ve tartışmalı bir olgu olduğundan söz edilebilir. Dünyada sakatlık üzerinden biçimlenen zengin bir literatürün varlığı söz konusuken; Türkiye’de ‘sakatlık’ durumunu ortaya koyan bir literatürün eksikliğinden ve sürecin tarihsel-toplumsal seyrindeki farklılıklardan dolayı İngilizce metinlerde geçen ‘disabled, handicapped, impaired’ gibi kelimelerin Türkçe çevirilerinde tam olarak bir karşılık bulamadığı izlenmektedir. Sözelimi ‘handicapped’ (özürlü) kelimesi sakatlığı bedende bir eksiklik olarak konumlandırırken, ‘impairment’ (yeti yitimi olan) kelimesi sakatlığın fiziksel yanına işaret etmekte; ‘disabled’ (sakat) kelimesi ise; toplumsal engellere vurgu yapmakta ve bir şeyi yapma yetisinden mahrum olmak, ‘normal’ faaliyete katılamayan insan grubuna mensubiyeti belirtmektedir. Türkçe’de durumun tanımlanması amacıyla kullanılan kavramlarda bile bir karmaşa söz konusudur. Örneğin ‘özürlü’ kelimesi sanki ‘özür dilenecek’ bir durum söz konusuymuş gibi bir anlam içermekten ve ‘dilencilik’ çağrışımlarından dolayı sorunlu gözükmekte; ‘engelli’ kelimesi ise engelin bireyin kendisinden kaynaklanıyor olmasına işaret etmektedir. Halbuki engel inşa eden bireyin bedeninin ötesinde, çevresel ve toplumsal pratiklerdir. Bu bağlamda ‘sakat’ kelimesinin ise; bir durumu tariflediği için kullanılmasının uygun olacağı düşünülmektedir (Yardımcı, 2014). Bu kavramları tanımlayan ve ‘sakat’ kavramının kullanımına vurgu yapan Tuncer Gürkaş’a göre (2017) “Türkiye’de ‘özürlü, engelli ve sakat’ terimleri farklı vurgularla kullanılmaktadır. Bezmez, Yardımcı ve Şentürkise, Türkçe literatürde ‘sakat’ terimini kullanmayı, sakatlığın bir durum/hal olarak yeniden benimsenmesini sağlamak, gündelik kullanımlarda yarattığı değersizleştirme hissine rağmen ‘görece politize bir grup tarafından ters yüz edilmiş ve kendileri de sakat olan bu kişiler tarafından yeniden benimsenmiş’ olmasından dolayı tercih etmektedir”(Tuncer Gürkaş, 2017). Kavramın açıklanması için ‘tıbbi’ ve ‘sosyal’ olmak üzere iki model kurgulanmıştır. ‘Tıbbi model’ (1900-1970) ‘sağlıklı’ insanlardan ve doktorlardan oluşmakta ve bireyleri fiziki bozukluklarına göre sınıflamaktadır (Enginöz, 2015). Bu modeli yorumlayan Bezmez, Yardımcı ve Şentürk’e (2011) göre “ ...sakatlık çoğu zaman

kişisel bir trajedi olarak algılanmış ve sağlık çalışanları ve uzmanları da, bu trajediyi sonlandırma potansiyeli ve yükümlülüğü olan bir iktidar grubu olarak konuşulan(dırıl)mıştır” (Bezmez, Yardımcı ve Şenetürk, 2011, s. 18). ‘Sosyal model’ (1970-günümüz) ise, sakatlığın bireyden kaynaklanmadığı, toplumun yeti yitimi olan bireyleri sakatladığı dolayısıyla sorgulanması gerekenin toplumsal pratikler, standartlar ve mekanlar olduğuna işaret etmektedir. Sakatlık çalışmaları, sosyal ve tıbbi alanlarda çalışan uzmanların birlikte yaptıkları araştırmalarla şekillenmekte, sosyal ve fiziksel engellerin sakatlık üzerindeki etkileri tespit edilmektedir. Çünkü sakatlık bir yandan büyüleyici ve bilinmezlerle dolu bir alan bir taraftan da politik bir meseledir. Bu alanda yapılan çalışmalara rağmen, bilgi ve anlayışımızda önemli boşluklar mevcuttur. Aynı zamanda toplumun konuya yaklaşımında ve tepki verme biçiminde de önemli sorunlar söz konusudur (Shakespeare, 2015). Bu sebeple sorunun sadece sosyal veya tıbbi model üzerinden anlaşılmasının güç olduğu, farklı açılardan değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Mimarlık düşüncesinin ve pratiğinin sakatlık konusu ile ilişkisine gelince; mimarlık, genel yaşamdaki, toplum içindeki tutum ve eylemleri, hareketleri bilinen; ‘normal’, ‘sağlıklı’, ‘genç’ hatta ‘erkek’ bir beden olan anonim bir kullanıcı için mekan üretir. Bu doğrultuda mimarlığın sakatlık meselesine yaklaşımı iki başlık üzerinden değerlendirilebilir. İlki ortada bir sorun yokmuş gibi davranarak, görmezden gelerek ‘krizi’ atlatma (atlattığını düşünme) biçimindedir. İkincisi ise, yasal mevzuatların getirdiği zorunluluklar (engelli tuvaleti, engelli rampası, engelli yolu vb.) ile biçimlenen ama aslında sakatlığın mekanla ilişkisinin gerçek manada göz ardı edildiği bir düşünme biçimidir. Burada mimarlık sakatlık meselesine tam anlamıyla bir hakimiyet kurma eğilimindedir. Ama toplumsal pratiklerle var edilen bir meselenin, fiziksel mekanın kısmen düzenlemesiyle ortadan kalkamayacağı da bilinen bir gerçektir. Aksine meselenin sadece fiziksel bir noktaya evrilmesi, sorunu daha da derinleştirmeye hizmet etmektedir. Oysa ki sakatlar da toplumdaki diğer bireylerin yararlandığı tüm olanaklardan yararlanma ve hak sahibi olarak bunları talep etme hakkına sahiptir. Bu sebeple mimarlık üretiminin sakat bireyleri göz önünde bulundurması ve bu bağlamda bir farkındalık yaratması gerektiği düşünülmektedir. Bunun da gerçekleşmesinin yollarından birinin mimarlığın disiplinlerarası güçlü ilişkiler kurması ve bu konudaki dili ve yaklaşımını değiştirmesi/dönüştürmesi ile mümkün olabileceği savlanmaktadır. Bu genel çerçeveden hareketle çalışma sakatlık kavramının kuramsal çerçevesinin çizilmesiyle başlamaktadır. Arkasından kentsel mekan düzenlemelerin ve toplumsal ilişkilerin sakatlık meselesini nasıl etkilediğine bakılmaktadır. Daha sonra pek çok mimar ve düşünürce tasarım ve tasarımdaki standartlarla nasıl sakat bedenler üretildiğine odaklanmaktadır. Kentsel sistem içinde yaşayan sakatların yaşam kalitelerinin erişilebilirlik üzerinden tartışılmaya açılması kavramın mekânsal varoluşa etkileri anlaşılmaya çalışılmakta ve öneriler sıralanmaktadır. Sonuç kısmında ise metin boyunca yapılan tartışmalar ışığında çalışma sonlandırılmaktadır.

2. SAKATLIK KAVRAMI/TANIMI

Sakatlık, yeti yitimi olan insanları dikkate almayan ya da çok az dikkate alan ve dolayısıyla genelin katıldığı toplumsal faaliyetlerden dışlayan çağdaş bir toplumsal düzenin yol açtığı hareket kısıtlaması veya bir dezavantajdır. (Oliver, 1996 s. 22)

‘Sakatlık’ kavramı, antik çağdan, orta çağa, 17.-18. yy. ve günümüze kadar farklı anlamlar üzerinden tanımlanmıştır. ‘Sakatlık’, sınırları keskin, içeriği net bir kavram olmamakla birlikte yaygın anlamı Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre (2020) ‘vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan’ şeklinde açıklanmaktadır (TDK, 2020). Günlük kullanımda bedensel veya zihinsel açıdan ‘normal’ faaliyetlere katılamayan ve bir şeyleri yapma yetisini yitirmiş kişileri nitelemek için kullanılmaktadır. Ancak özellikle İngiltere’deki sakatlık çalışmaları eylemcileri ve yazarları sakat kişilerin toplumsal faaliyetlere yeterince katılamamalarının, davranış ve hareketlerinin kısıtlanmasının sebebi olarak sakat olmayan çoğunluğun yarattığı toplumsal engellere vurgu yapmaktadırlar (Thomas, 2002, s. 31). Bu bağlamda sakatlık fiziksel veya zihinsel bir yeti yitiminden çok bu farklılığın

inşası ve algılanmasıdır. Sözelimi hareket edememek bir yeti yitimidir. Ama hareketimizi düzenleyen çevresel kısıtlamalar bu yeti yitimini sakatlığa dönüştürür. Yeti yitimi her ne kadar fiziki bir gerçeklik ise de, sakatlık toplumsal bir inşadır. Toplumun inşa ettiği fiziki ve davranışsal engeller sakatları baskı altına almaya, ihmal etmeye, damgalamaya vb. sebep olmakta ve 'sakatlık' toplumsal bir baskı türü olarak yerini almaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar ise, sakatlığın hayatın bir parçası olduğu kabulü ile bireyin bedenini, zihnini, ilişkilerini ve önceliklerini normal olarak (veya normatif olarak) nasıl anladığı ve/veya anlaması gerektiği üzerine düşünmeye teşvik eder (Goodley, 2017). Sakatlık meselesi, çok uzun bir süre tıp bilimlerinin konusu olarak görülmüş 'sağlam beden' ve 'sakat' kodlamasıyla toplumun fiziksel rolleri belirlenmiştir. Doğuştan veya sonradan bireyin başına gelmiş, kişisel bir trajedi olarak algılanmış ve sağlık çalışanları da bu duruma son verecek bir erk olarak tahayyül edilmiştir. Sakatlık çalışmaları da büyük oranda bu yaklaşıma karşı olarak gelişmiştir. Aşırı tıbbileştirilmiş ve bireyselleştirilmiş sakatlık açıklamaları sakatlığı yeti yitimleri ile bir tutan hatta kendisi olarak algılayıp onu tedavi etmeye, yok etmeye çalıştığı için 'sorunlu' kabul edilmiştir ama bu söylemden tıbbi modelin tamamıyla reddi anlamı çıkarılmamalıdır. Toplum bilimleri ise sakatlık meselesine sakat bedenden ziyade engel inşa eden toplumsal pratiklerin, kurumların, sosyal ve fiziksel çevrenin sorgulanması gerekliliği üzerinden yaklaşmaktadır. 1980'li yıllardan bu yana disiplinler arası sakatlık çalışmaları bilinmeyen bilgi dünyalarının keşfedilmesine katkıda bulunmuştur; sakatlık anlayışımızı değiştirdiği gibi, sakat ve sakat olmayan bireylerin gündelik yaşamlarında da bir fark yaratmıştır. Ancak, bu çalışmalar gelinen noktaya bakıldığında hala marjinal bir söylem olmaya devam ediyor (Waldschmidt, 2018). Mimarlık pratiği ve düşüncesi sakatlık meselesini çoğunlukla fiziksel mekanın üretimi üzerinden kurgulamaktadır. Bu sebeple sürekli olarak yeni tasarlanacak veya mevcut bir mekana yasal zorunluluklardan kaynaklı olarak bir 'protez' (çoğunlukla göstermelik eğimi uygun olmayan 'engelli rampaları', yürümeyi engelleyen yürüyüş yolları, kapalı tutulan 'engelli tuvaletleri' vb.) takmaya çalışmaktadır. Teknik bir dilin hakim olduğu ve mimarlığın görmek istemediği bu 'krizi' yorumlayan Tuncer Gürkaş'a (2017) göre "Bedensel yeti yitiminden çok, toplumsal pratiklerin ve tutumların "sorun" haline getirdiği sakatlığı, mimarlık üretimlerinin de mekânsal pratiklerle yeniden üretmekte olduğu üzerine düşünülüyor... Mimarlık, ya "ortalama beden" için tasarlanmış, dolayısıyla sakatların dolaşımını engelleyen "sakatlayıcı" mekânlar üretiyor ya da tıbbi modellerle örtüşecek biçimde sakatlığı fiziksel olarak "normallığe" yaklaştırmayı, standart kullanım düzeyine getirmeyi amaçlayan aparatları tasarlar hale geliyor ve üretimini araçsallaştırıyor" (Tuncer Gürkaş, 2017). Üstelik ürettiği aparatların amaçları dışında kullanımı ve kaliteden yoksunluğu sorunu daha da derinleştirmektedir. Buna rağmen mimarlığın hala tıbbi bilimlerin yaptığına benzer bir yaklaşımla, mekanda 'normlar' yaratarak bir hakimiyet alanı inşa etmeye çalıştığı söylenebilir. Norm sözcüğünün kökeni Fransızca'daki 'norme' sözcüğünden alıntı olup 'standart, kural, ölçü' anlamında kullanılmaktadır (İsimsiz, 2020). Bu bağlamda sözcüğün 'standartlaşma' anlamında 'normalleştirme' için kullanıldığını ve kavramsal bir ilişkilendirilmenin olduğunu söylemek mümkündür.

3. SAKATLIK, KENT VE TOPLUM İLİŞKİSİ

Kent nedir? Nasıl ortaya çıktı? Hangi süreçleri daha da ileriye taşır, hangi işlevleri yerine getirir, hangi amaçları karşılar? Görünümlerinin hepsine uyan tek bir tanım yoktur... (Mumford, 2019, s. 13)

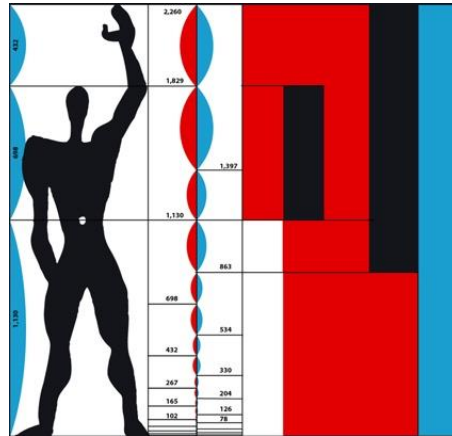
Kentler toplumun artan karmaşıklığının bir sonucu, medeniyetin belirleyici bir ölçütü ve insanlığın kayda değer başarılarından biri olarak yorumlanabilir. Farklı yaşam biçimlerine, kültürler, sosyo-ekonomik duruma sahip bireylerin aynı yerleşim biriminde ortak yaşayabildiği mekanlardır. Cansever, kenti iki boyut üzerinden değerlendirmektedir. Birinci boyutta, kent bireyin yaşamını bir düzene sokan, yönlendiren fiziki bir mekândır. İkinci boyutta ise, kent kavramı bireyler arası ilişkileri düzenleyen sosyal bir olgudur (Cansever, 1996, s. 125-129). Mimarlık pratiğinin ve düşüncesinin kent mekanı ile

kurduğu ilişkinin çoğunlukla fiziksellik üzerinden biçimlendiği bilinmektedir. Dolayısıyla mimarlığın sakatlık kavramı ile ilişkisi de daha çok mekan üzerinden, yani fiziksellik üzerinden kurulmaktadır. Kent planları ile yapılan mekânsal düzenlemelerde genel olarak 'sakatlar' için yeterli hassasiyetin gösterilmediği pek çok örnek üzerinden anlaşılmaktadır. Gündelik yaşamlarında işlevsel ve mekânsal ihtiyaçları farklılık gösteren sakatlar, 'erişilebilirlik' kapsamında fiziksel çevrenin ve çeşitli işlevlere sahip yapılara ait mimari çözümlerin yetersiz olması, toplu ulaşım sistemlerinin uygun olmayışı ile eğitim, istihdam, sosyal hayata katılım, iletişim ve bilgilendirme, sosyal destek ve sağlık hizmetlerinden faydalanamama gibi sorunlar ile karşılaşmaktadır (Tiyek, Eryiğit ve Baş, 2016). Kentler, sakatların dolaşımının engellendiği, hareketlerinin kısıtlandığı bir ortama dönüşmektedir. Sözelimi tekerlekli sandalyelerin etkinliğini azaltan ya da tamamıyla ortadan kaldıran, sokaklarda, yollarda kaldırımlarda bulunan fiziksel engeller, merdiven kullanmayan insanları dışlayan mimari, yolculuğu ortak bir hareket sayan toplu taşıma araçları, ortak bir görsel ve işitsel yeti düzeyini varsayan levhalar, bilgilendirme biçimleri vs. örnek verilebilir. Davis'e(1999) göre "Sakatlık toplumsal bağlamda var olur. Yeti yitimi biyolojik bir olaydır" (Davis, 1999, s. 56). Nitekim sakatlık çalışmaları da toplumun sakatlığa bakışının sorunlu olduğuna ve sakatlığın toplumsal ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkan zamanla baskı ve/veya dışlanma gibi sonuçlar doğuran bir olgu olduğuna vurgu yapmaktadır. Engeller toplumsal hayatın her alanında (konut, eğitim, ulaşım, kültür, sağlık, sosyal, siyasi haklar vb.) ortaya çıkabilir. Bu bağlamda sakatlık sadece yeti yitimi olan bireyi değil, doğrudan veya dolaylı olarak toplumun tamamını etkileme potansiyeline sahiptir.

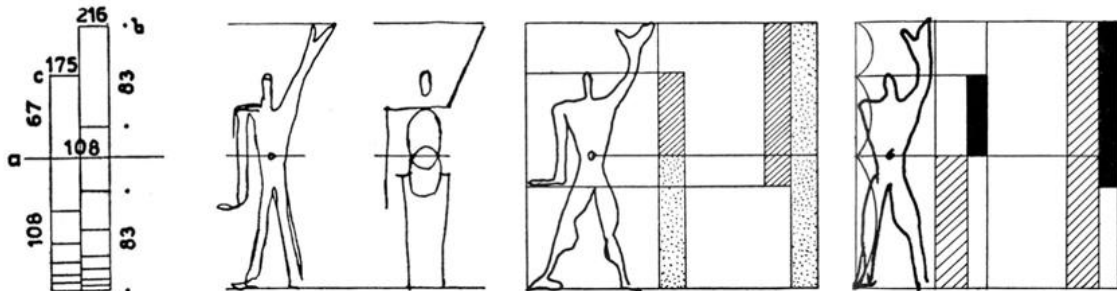
4. SAKATLAYICI TASARIM VE STANDARTLAR

Mimarlık pratiği, 'standart, sağlıklı, normal' bireyler için yaşam alanları üretir. Bu alanların sakatları, tecrit eden, dışlayan, toplumsal ve fiziksel engeller üreten bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Mevcut tasarım pratikleri bir yandan 'ortalama' birey için tasarlamakta, toplumsal yaşamda bireylerin 'farklılık'larını göz ardı etmekte, sakatlığı görmezden gelmekte; bir yandan da ürettiği mekanlarda standartlar, normlar ve teknik hesaplamalarla dolu bir dil aracılığıyla sakat bedenlere nüfuz etmeyi sürdürmektedir. Sözelimi iç ve dış mekanlarda (tuvalet, banyo, rampa, merdiven, park vb.) 'engelli' kavramı üzerinden bir ayrıma gidilerek sakat birey toplumdan ayrı düşünülür. Başka bir deyişle görmek istemediği sakat bireylere mekan üzerinden tahakküm etmeye çalışır. Sakatlık üzerine yapılan çalışmalar, sakatlık meselesini 15. yüzyıla kadar götürürken, bugünkü durumdan oldukça farklı bir mesele ile karşı karşıya olduğu tezini öne sürer. Yardımcı'ya (2014) göre "sakatlığın bu tarihsel ve toplumsal boyutunu vurgulamak ve bugün deneyimlenme biçimlerini açıklamak için kabaca iki büyük dönüşümden söz edilebilir. 1. üretim biçimindeki dönüşümler, daha açık bir ifadeyle kapitalizmin yükselişi ile ona eşlik eden sanayileşme ve kentleşme; 2. modern anlamıyla 'normalliğin' inşası ve beşeri ve sosyal bilimlerin bu normal tanımını insan yaşamına uyarlaması" (Yardımcı, 2014). Bu dönüşümlerden sanayileşme ve kentleşme ile birlikte mimarlık ve kent planlamasının dönüştüğü dolayısıyla üretim mekanlarının tasarımının farklılaştığı, standartlaşma ve tek tip bir üretimin yaygınlaştığı söylenebilir. Bu tasarım anlayışı, 'normal' beden üzerinden biçimlenirken toplumdaki farklılıklar göz ardı edilmiştir. Tuncer Gürkaş'a (2017) göre "20. yüzyılın ortasına doğru, mimarlık da kendi normunu üretiyordu. Savaş sonrasında modernistler, seri üretimin hızlandırdığı yapı üretim teknolojilerinin önemini vurguluyor, ucuz ve herkesin talebini karşılayabilecek yapıları hızla üretme ihtiyacından söz ediyorlardı. İşlevin ön planda olduğu bir tasarım anlayışıyla, davranışları ve hareketleri önceden bilinen normal bedene bir öz biçiliyordu" (Tuncer Gürkaş, 2017). Modern mimarinin önemli temsilcilerinden biri olan Le Corbusier'de (Charles-Edouard Jeanneret), yapıları bir çevrenin inşasında insanın yeniden keşfinden söz ederken tüm insanların aynı ihtiyaçlara gereksinim duyduğunu ifade eder (Le Corbusier, 2014). 1925 yılında modülör adını verdiği bir diyagram (Şekil 1) üzerinden bu 'aynı' ihtiyaçların standartlaştırılması gündeme gelir. Düşey çizginin sağına ve soluna yazılmış ölçüler birbirine bağlanır ve yukarıya doğru büyüyen bir spiral oluşur, spiralin yanında elini havaya doğru kaldıran insan figürü vardır bu figürün uzanabileceği en üst nokta, boy

göbek deliğinin yerden yüksekliği vb. ölçüler ile geometrik bir şekil kurulur. Corbusier ilk çiziminde bu figürün boyunu 175 cm olarak düşünür yani kendi boy uzunluğu... Daha sonra bir İngiliz polisinin boy uzunluğu (183 cm) referans alınır. Le Corbusier tarafından altın oran, fibonacci dizisi ve insan beden ölçüleri kullanılarak geliştirilen sistemde insan boyu 183 cm, kolunu kaldıran insanın toplam uzunluğu ise 226 cm'dir. Sarmalın orta noktası olan göbek deliği yüksekliği 113 cm'dir. İlk yatay katlanma noktası...Böylece modüllerin ölçeğini tek bir rakama 113'e düşürmek olasıdır (Şekil 2). Bu rakam erişkin bir erkek bireyin ayakta dururken göbek deliğinin yerden yüksekliğidir (Şentürk, 2011, s. 28).

Şekil 1: Le Corbusier'inModuloru (URL-1)

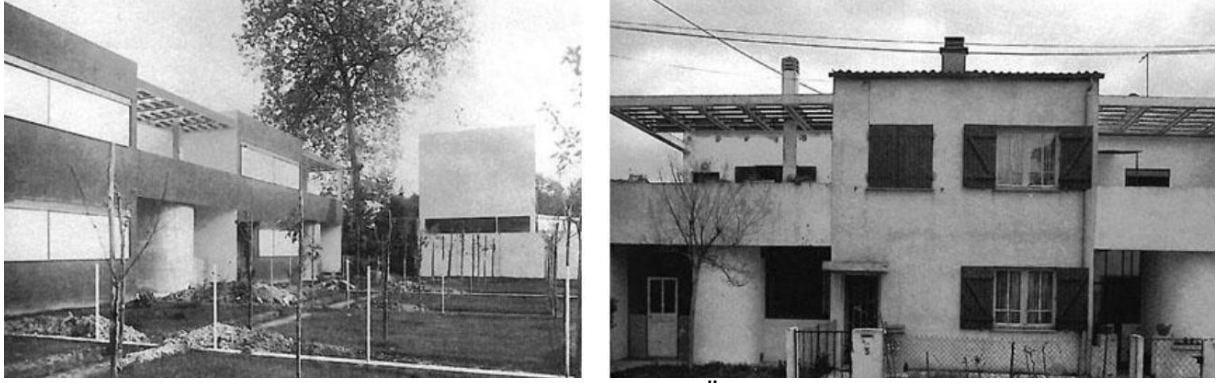
Şekil 2: Modüller'un Temel Ölçüleri, Bedenin Bu Ölçülerce Çerçeveselenişinin Aşamaları. Le Corbusier, (1980) Modüler (Şentürk, 2007).

Le Corbusier'e göre kent ve kentsel mekanların tamamı bu figür üzerinden tasarlanmalıdır. Mekanların ölçeklendirilmesinde insan boyutları baz alındığı için de daha iyi mekanlar elde edilecekti. Ve fakat figürün ilk bakışta göze çarpan bir farklılığı: güçlü, kaslı, fiziksel sorunu olmayan bir erkek bedenini temsil ediyor oluşuydu. Figür mimarlıkta kuralları belirleyen erkek bedeni olduğuna da vurgu yapıyordu. Bu beden tüm bireyleri temsil eder, bu standartların dışında kalan herkes 'normal'in dışında kalacaktır. Başka bir deyişle figür sakatlığın, insan çeşitliliğinin yok sayılıp, 'sağlam beden' üzerinden 'normal'in inşasıdır. Le Corbusier'i tamamıyla sakatlayıcı, baskıcı, dışlayıcı kentlerin tasarımından sorunlu tutmak gerçekçi değildir. Örneğin aynı Corbusier 1925 yılında Pessac İşçi Evleri projesini gerçekleştirmiştir (Şekil 3).

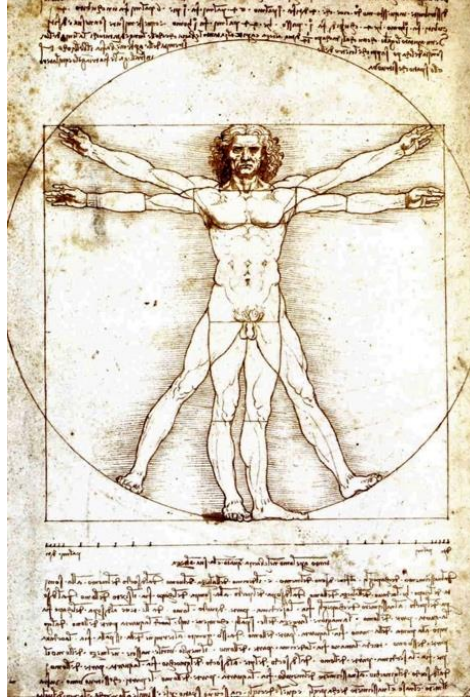
Şekil 3: Frugès Konut Yerleşmesi, Pessac, France, 1924 (URL-2)

Tasarımında pencereler, merdivenler ve binaların diğer kısımları standart olmayan tarzda bir araya getirilir. Kullanıcılar için kendi tasarım değerini uygulayabilecekleri esnek açık mekanlar bırakır. Ancak işçiler zamanla bu evleri geleneksel referanslarla dönüştürürler (Şekil 4). İşte bu noktada Le Corbusier hayal kırıklığına uğrar ve yapılan müdahalelerin görselliği yok ettiğinden şikayet eder (Ariza, 2015). Dikkat edilirse mimari bir takım endişeler, standartlar kullanıcının isteklerinden, yaşam alanının konforundan, tasarımın esnekliğinden daha üstün görülmektedir.

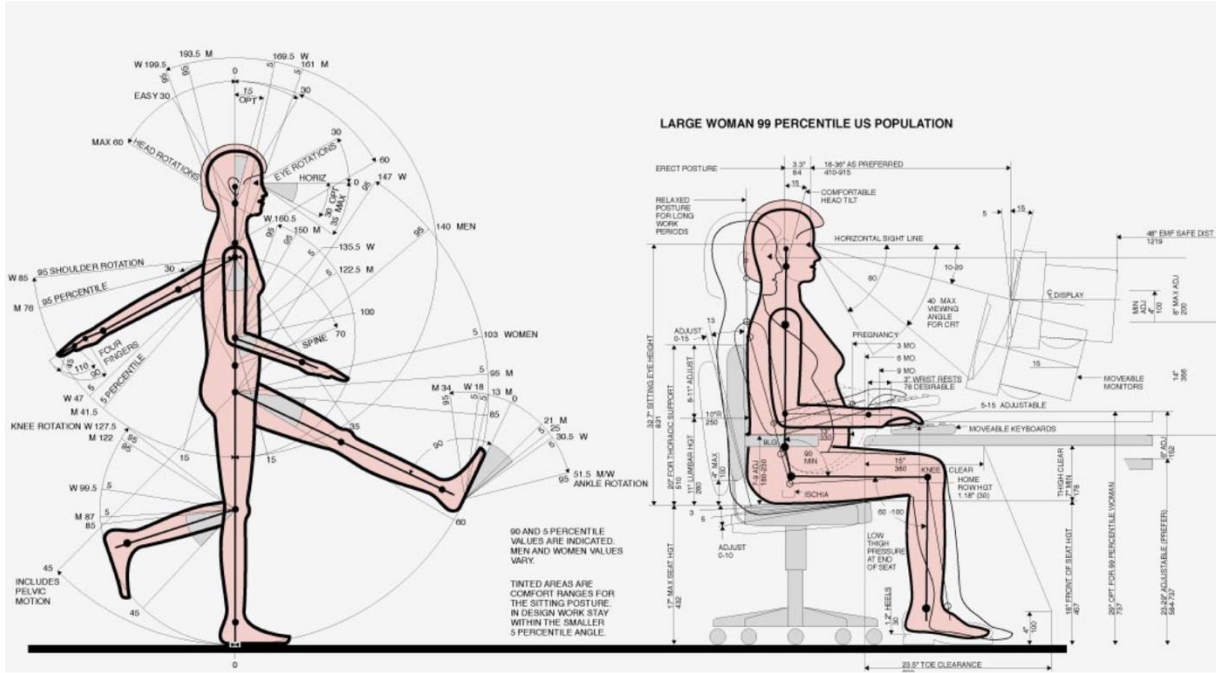
Şekil 4: Le Corbusier'in Pessac Konutları Öncesi ve Sonrası (URL-3)

Standartlar konusunda bir diğer örnek Leonardo Da Vinci'nin Vitruvius Adamı'dır (Şekil 5). Da Vinci 15. yüzyılda yaşamış önemli bir düşünür ve sanatçıdır. İnsan bedeninin oranları üzerine çeşitli çalışmaları mevcuttur. Da Vinci'nin Vitruvius Adamı, M.Ö yaşamış Antik Romalı mimar ve yazar Marcus Vitruvius Pollio'nun 'Mimarlık Üzerine On Kitap' isimli eserinde belirttiği oranlardan ilhamla çizildiği için bu şekilde adlandırılmaktadır. Vitruvius bu kitabın üçüncü kısmında insan bedeni ile tapınaklardaki oran ve orantıdan söz eder. Tapınak tasarımlarında simetrinin önemli bir öge olduğu bunun da orantıdan kaynaklandığını belirtir. Tapınaklardaki oranların 'düzgün' bir fiziğe sahip erkek bedenindeki gibi belirgin olması gerektiği, insan bedenindeki uzuvların (yüz, el, ayak vb.) birbirleriyle ve diğer uzuvlarla ilişkisi üzerinde durur. Aynı şekilde tapınakların öğeleri ile tapınağın bütünü arasında da belirli bir oran, orantının olması gerektiğini ifade eder (Vitruvius, 2005, s. 51). Vitruvius aynı kitapta Da Vinci'nin daha sonra resmettiği insan bedeninin oranlarını gösteren şemayı şöyle betimlemektedir: "İnsan vücudunun merkez noktası doğal olarak göbeğidir. Çünkü, bir adam elleri ve ayakları açık olarak arka üstü yattığı zaman el ve ayak parmaklarının uçları göbeğine yerleştirilen bir pergelin çizdiği dairenin çevresine düşecektir. İnsan vücudundan dairesel bir şekil elde edildiği gibi kare bir şekil de çıkarılabilir. Çünkü, ayak tabanının başın tepesine olan uzaklığını ölçer ve bu ölçüyü yana açılan kollara uygularsak, tıpkı tam kare düz yüzeylerde olduğu gibi, genişliğin uzunluğa eşit olduğu görülecektir" (Vitruvius, 2005, s. 51).

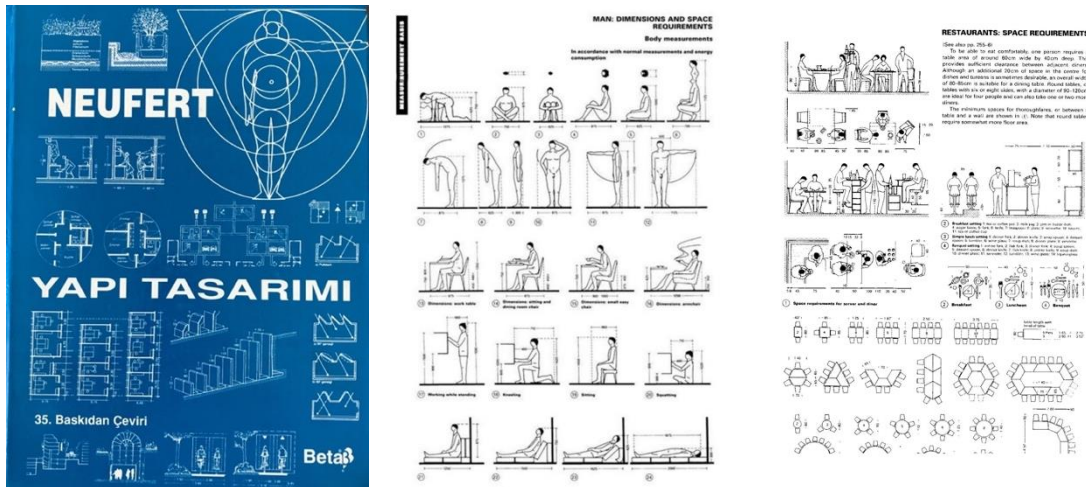
Şekil 5: Da Vinci'nin Vitruvius Adamı (URL-4)

Vitruvius'un M.Ö. tanımladığı 'güzel beden' ile Le Corbusier'in 20. yy'da yine 'normal beden' üzerinden kurduğu şemanın benzerliği dikkat çekicidir. Her ikisi de insan bedenini belli bir standart üzerinden biçimlendirerek mimari üretimlerin olumlu yönde farklılaşacağını iddia etmektedir. Mimarlık pratiğinde estetik ve işlevsel kaygılar doğrultusunda oluşmuş bu yargıların bugün dahi toplumun belli bir kesimi için engeller yaratmaya devam ettiği söylenebilir. Mimarlık pratiğinin standart oluşturma konusundaki hevesi farklı alanlara da yansımıştır. Standartlar konusunda çalışmaları bulunan endüstriyel tasarımcı Henry Dreyfuss'un diyagramı bu konuya iyi bir örnek teşkil eder (Şekil 4). Dreyfuss ergonomi ve antropometri alanında yaptığı çalışmalar sayesinde insan bedeninin oranlarını nesnelere uygular. Nesneyi (mobilyayı) kadının mı yoksa erkeğin mi kullanacağı üzerine anatomi çizimleri yapar, 'Normal' bir kolun uzunluğu, oturan 'normal' bir beden ölçüleri ne kadardır? vb. sorular doğrultusunda tasarımlarını gerçekleştirir. Günümüzde hala bu standartlar baz alınarak gerçekleştirilen tasarımlar mevcuttur. Corbusier'in diyagramından farkı Dreyfuss'un diyagramında kadınlara da yer vermiş olmasıdır. Ortak özellikleri ise insan çeşitliliğinin reddedilerek 'sağlam beden' üzerinden standartların belirlenmesidir.

Şekil 6: Henry Dreyfuss'un (1904-1972) İcat Ettiği: Joe ve Josephine (URL-5)

Standartlar üzerinden ele alınabilecek ilk örneklerden bir diğeri Türkiye’de ve dünyada mimarlık eğitiminde çok sevilen Neufert isimli kitaptır (Şekil 6). Ernst Neufert isimli bir mimar tarafından hazırlanan kitap ilk baskısını 1936 yılında yapmış günümüzde hala yeni baskılarla mimarlık öğrencilerinin ‘temel’ kaynaklarından biri olmaya devam etmektedir. Kitap, yapı, donanım, mekan ihtiyaçları, mekanlar arası ilişkiler, çevre vb. tüm alanlarda boy-en-yükseklik üzerinden standartlar geliştirmiştir. Bu alanlarda mekansal hareketlerin düzenlendiği ve eylemlerin kurgulanarak mimari çizim teknikleri ile aktarıldığı görülmektedir. Neufert bir evden başlayarak, otel odalarına, hayvanat bahçesine, tezgahların yüksekliğinden bir kamyonun ölçülerine varıncaya dek tasarıma ilişkin her şeyin bir standardı olduğunu iddia etmektedir. Bu standartların belirlenmesinde yine ‘normal’ erkek bedeninin oranları baz alınmaktadır. Aynı zamanda sakat bedenler için de standartlar (sözelimi bir tekerlekli sandalyenin nasıl hareket edeceğini vs. betimliyor) üretiyor. Mimarlık ve ilişkili pratiklerin bu standartlar üzerinden gerçekleştirdikleri üretimlerin sakatlık meselesindeki problemleri her seferinde yeniden ürettiklerini söylemek mümkündür.

Şekil 7: Neufert Yapi Tasarımı Kitabı (Neufert, 1936)

Burada sıralanan örneklerde M.Ö yaşayan Vitruvius'tan, 15. yüzyılda yaşayan Leonardo Da Vinci'ye ve nihayetinde 20. yüzyılda yaşayan Le Corbusier'e, Dreyfus'a, Ernst Neufert'e kadar bir çok sanatçı, düşünür, tasarımcı ve mimar sürekli olarak insan bedeni üzerinden bir standart oluşturma çabası içine girmiştir. Üretimlerin büyük çoğunluğunun bu normlar üzerinden inşa edilmesi ister istemez toplumdaki sakat bireylerin bu standartların dışında kalmasına sebep olmuştur. Halbuki mimarlar, kent plancıları ve tasarımcılar sakat bireylere yapıların pasif kullanıcıları olarak muamele etmenin ötesinde sakatlık deneyimlerinden yola çıkarak çok çeşitli bakış açıları ile kentleri düzenleyebilir, mekanlar üretebilirler (Boys, 2017). Mimari üretimlerin sakatları görmezden gelmesi sorunu ise bugün bile güncelliğini korumaktadır.

5. ERİŞİLEBİLİRLİK KAVRAMI VE YAPILMASI GEREKENLER

Erişilemezlik sakat kişilerin ihtiyaçlarının düşüncesizce göz ardı edilmesinden kaynaklanır. (Topliss, E ve Gould, B. 1981, s. 128)

Erişilebilirlik, günümüzde toplumsal yaşamın bir çok alanında kullanılan, bir kamusal hizmete, bir ürüne veya bir mekana toplumun tüm bireylerinin başka bir bireye gereksinim duymadan, güvenli bir şekilde ulaşabilmesini ve kullanabilmesini tarifleyen bir kavramdır. Kavramı tanımlayan Enginöz'e(2015) göre "İnsanlar yaşamlarının her döneminde bulunduğu sosyal ortamda kendilerini ispat edebilmek ve bağımsız birey olarak yaşayabileceklerini gösterebilmek için herkesin yapabildiği günlük faaliyetleri yardım almadan gerçekleştirebilmek istemektedir" (Enginöz, 2015).Başka bir tanıma göre ise; kendi kendine veya bir araç yardımıyla hareket edebilen her yaştaki bireyin yapı çevresinde yer alan tüm mekânlara ulaşabilmesi; ihtiyacı olan tüm hizmetlere ve ürünlere erişebilmesi erişilebilirlik olarak tariflenebilir (Hatırnaz, 2019). Erişilebilirlik, her türlü açık, yarı açık ve kapalı mekanın tasarımının, planlanmasının ve inşasının gerçekleştirilmesinde toplumun tüm bireylerinin göz önüne alınması olarak da yorumlanabilir. Kavramın mimarlık alanındaki yaygın kullanımı fiziksel çevreye erişim ve kullanım üzerinden biçimlenmektedir. Bu sebeple mimarlık 'normal' bedenler için ürettiği mekanlara inşa aşamasında külfet olarak görülen eklerle müdahalede bulunmaktadır. Tuncer'e (2007)göre "Böyle bir anlayış sonucunda engellilik, mimari projelerde ya özellikle ön plana çıkartılan ayrımcı bir unsura ya da çoğu zaman ihmal edilen, es geçilen şartlar paketine dönüşüyor" (Tuncer, 2017). Ayrıca çoğunlukla teknik bir dil kullanılmakta, bir tür özel hassasiyet gösterilmekte ve/veya standartlar üzerinden meseleye yaklaşılmaktadır. Erişilebilir mekan, bireyin mekanı hissetmesine, deneyimlemesine, yorumlamasına, istek ve ihtiyaçlarını gerçekleştirmesine imkan vermektedir. Erişilebilir mekanlar standartlar, belirli kalıplar ve tek kullanıcı üzerinden biçimlenmezler, kullanıcı çeşitliliğine olabildiğince imkan tanırırlar. Ve fakat toplumsal yaşamda tüm bireylerin bir mekandan eşit derecede yararlanması gerçekçi gözüküyor. Zira toplumun bir kesimi için uygun olan koşullar, bir diğer kesimi için ister istemez bir sorun yaratabilir. Burada önemli olan yaşanabilecek sorunları tespit etmek ve uygun çözüm yolları ile en aza indirebilmektir. Sakat bireylerin, bağımsız olarak çeşitli mekânlarda (ev, işyeri, eğlence-dinlenme mekanları vs.) bulunmaları mekansal düzenlemelerden dolayı çok zordur. Sokaklar, caddeler, parklar, sinemalar ve iş yerleri gibi mekânlar bedensel yeti yitimlilerin rahat hareket edebileceği şekilde tasarlanmaz ve yapılmaz. Bu yüzden yeti yitimli birey hem mekansal hem de toplumsal olarak sakatlanır, ama mekanda bulunamamasının sorumlusu olarak bedeninde yeti yitimi olan birey gösterilir (Şiriner Önver, 2017). Ne var ki sakatlık bedensel bir yeti yitimi veya tasarıma ilişkin bir meselenin ötesindedir. Erişilebilirlik de bu bağlamda her şeyden önce bir hak ve toplumsal ihtiyaca işaret etmektedir. Erişilebilirlik, mimari tasarıma bir kısıtlama değil aksine toplumun tüm bireylerine algısal bir yönelmedir. Çünkü kentsel tasarım, mekansal düzenleme insanların yaşamlarından bağımsız değildir. Mimarlar, yapı çevrenin tüm kullanıcılar için erişilebilir mekanlara dönüşmesi için derinlemesine bir anlayış ve empatik bir yaklaşım sergilemelidir (Mulligan, Calder ve Mulligan 2018). Bunun için de tasarımda, planlamada öncelikle düşünce biçimimizin değişmesinin önemli olduğu söylenebilir. Yeti

yitimi olan bireylerin kente entegre olmaları, kendilerine olan bakışın da olumlu yönde değişmesini sağlayacaktır. Gündelik yaşamda toplumun tüm bireylerinin sosyal, kültürel, spor, sağlık, dini vb. tüm faaliyetlere, aktivitelere sorunsuz bir şekilde erişebilmesi için her tür düzenlemenin yapılması gerekir. Tam da bu noktada mimarlığın görmek istemediği bu 'krizi' Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi binası üzerinden örneklemenin ilginç olabileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda fakülte binasında fiziksel erişilebilirlik için mekansal düzenlemelerin sakat bireyler için uygunluğu irdelenecektir. Örneklem alanın içinde konumlandığı çevre üniversite ana kampüsü içinde birbirine bağlı üç bloktan oluşan ve üniversitenin de ilk binaları olan yapılar topluluğundan oluşmaktadır. Bu üç blok inşa edildiği günden bu yana başta rektörlük olmak üzere bir çok fakülte, meslek yüksek okulu ve enstitüye hizmet vermiştir. Aynı bina topluluğu günümüzde fen ve sosyal bilimler enstitüsü, mimarlık ve tasarım fakültesi, eczacılık fakültesi, yaşayan diller enstitüsü, vb. birimlerce kullanılmaktadır. Bu yapılar topluluğunun 2. Blokunun bir kısmı Mimarlık ve Tasarım Fakültesi olarak kullanılmaktadır. Yapının bir kısmında idari birimler bir kısmında ise derslikler ve atölyeler yer almaktadır (Şekil 6). Mevcut durum analizi kapsamında fakültenin ana girişinden başlayıp, idari birimlere, dersliklere ve atölyelere erişilebilirlik durumu görsellerle analiz edilmiştir.

Şekil 8: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Hava Fotoğrafı

Mimarlık ve Tasarım Fakültesi binasının ana girişi erişilebilirlik ölçütleri açısından değerlendirildiğinde bahçe girişinde yaya için bir girizgahın olmadığı, taşıt ve yaya yolunun iç içe geçtiği, bilgilendirme panosunun bulunmadığı, sakatlar için otoparkın olmadığı görülmektedir (Şekil 8).

Şekil 9: Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Binası Ana Giriş Bahçesi (Gülen, 2021)

Bina ana kapısından içeri girdikten sonra beş basamaklı bir merdiven ile karşılaşılmaktadır. Bu merdivenin iki yanında yer alan rampalardan biri erişime uygun değilken diğerinin de kenarından yukarıya doğru tesisat boruları geçmektedir. Rampa eğiminin TS 9111'e göre uygun olmaması, rampa ve merdivenin her iki yanında tırabzanların bulunmaması erişilebilirlik açısından uygun olmadığını göstermektedir (Şekil 9).

Şekil 10: Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Binası Ana Girişi (Gülen, 2021)

Atölye ve sınıflara ulaşan merdivenin basamak genişliği, basamak uzunluğu ve riht yüksekliğinin de standartlara uygun olmadığı görülmektedir. Mimarlık ve Tasarım Fakültesi binanın ana girişi başta olmak üzere hiç bir noktasında sakatlar için hissedilebilir yüzeyler bulunmamaktadır (Şekil 10).

Şekil 11: Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Binası Atölye ve Sınıflara Giden Merdiven (Gülen, 2021)

Erişilebilirlik kapsamında incelenen bu fakülte binasında sorunlu ve iyileştirilmesi gereken çok fazla alanın olduğu görülmektedir. Bu alanların erişilebilirlik standartlarına uygun bir düzeye getirilmesi ve herkes tarafından eşit kullanım olanaklarının sağlanması gerekmektedir. Bu örnekte bir mimarlık fakültesinde sakatların nasıl görmezden gelindiği izlenmektedir. Türkiye’de bir çok kamu binasında mevcut olan bu durumun görünür kılınarak, krizin tam da bu noktalarda başladığı ve giderek derinleştiği söylenebilir. Bu noktaya kadar erişilebilirlik kavramı ile ilgili anlatılanlar her ne kadar mimari, mekansal engellerin kaldırılması ve fiziksel çevrenin iyileştirilmesine yönelikse de kavramın sosyal politika uygulamaları ile de ilişkili olduğu unutulmamalıdır. Sakatların ulaşım, sağlık, eğitim, kültür ve sanat vb. temel hizmetlere erişilebilirliği sosyal politikaların varlığı ve uygulanmasına bağlıdır. Bu doğrultuda sosyal politikalar uzun vadeli, hak ve eşitlik ilkeleri doğrultusunda biçimlenen ve sakatların yaşam kalitelerini arttıran düzenlemeler olmalıdır. Bunun için erkin özellikle sakat haklarını yasalar ile güvence altına almasının ve bağımsız yaşama hizmetlerinin tam teşekküllü sağlanmasının oldukça önemli olduğu söylenebilir. Merkezi ve yerel idarelerin yapacağı uygulamalar ve gerçekleştirecekleri projeler sayesinde hem toplumun bu konuda bilinçlenmesi hem de sakat bireylerin sosyal hayata katılmaları sağlanabilir (Bektaş ve Develi, 2020).

6. SONUÇLAR

Sakatlık meselesi tarih boyunca farklı biçimlerde yorumlanmışsa da sakat kişilere ‘acıma’, ‘vaaz verme’, ‘tecrit etme’, ‘yardıma muhtaç olarak görme’ vb. tavırlar tüm zamanların ortak paydası olarak süregelmiştir. Mimarlık düşüncesinin ve pratiğinin, fiziksel ve metinsel üretiminin ‘normal, standart’ beden üzerinden biçimlenmesi, sakat bireylerin doğrudan veya dolaylı olarak bu üretimlerin dışında bırakılması mimarlıkla bağlantılı olduğu kadar toplumsal tüm pratiklerle de ilişkilidir. Sakatlık meselesinin bir sorunsala evrilmesi bireyin kaybettiği uzvundan öte bu pratiklerin var ettiği düşüncelerden kaynaklıdır. Mimarlık pratiği de bu ortamda yaptığı mekan üretimiyle sakatlık meselesini belirli norm ve standartlar üzerinden çözmeye çalışarak bu düşünceye hizmet etmektedir. Sakatlık meselesi salt erişim, hareket veya fiziksel gereksinimlerle tanımlanamayacak kadar karmaşıktır. Sakatlığın bir de toplumsal olarak da inşa edildiği bilinen bir gerçektir. Toplumsal bir sorundur çünkü engelleri, psikolojik sınırlamaları inşa eden toplumdur. Bu toplumsal baskının son bulması ile bağımsız, erişilebilir yaşama koşullarının yaratılmasının mümkün olabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple mimarlık pratiğinin bu

üretim tarzını ve düşüncesini gözden geçirmesi, farklı açılardan değerlendirmesi gerekmektedir. Ayrıca her şeyden önce mekana erişim ve mekanı kullanım mimarlık dahil hiç bir toplumsal pratiğin tahakkümünde olmamalıdır. Bu sakat bireyin en temel insani hakkıdır. Bu doğrultuda erkin yasal düzenlemelerle sakat haklarını koruma altına alması, sosyal bilimlerin yürüttüğü sakatlık çalışmalarını destekleyerek toplumdaki olumsuz yargıların dönüşmesine fırsat vermelidir. Mimarlık pratiğinin de binadan başlayarak kentsel ölçeğe varan uygulamalarında yeterli özenin gösterilmediği, sorunun yasal zorunlulukları ve yaptırımları aşmak için belirli sakat kategorilerine (körler, tekerlekli sandalye kullanan sakatlar vb.) indirildiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan kentsel düzenlemeler sakat bireylerin bu alanları kullanmalarını, deneyimlemelerini engellemektedir. Ayrıca iç ve dış mekanlarda ulaşım zorlukları ile karşılaşmalarına sebep olarak gündelik yaşamın bir parçası olmalarına mani olmaktadır. Mimarlık, fiziksel farklılıkları olan bireyler için farklı yaşam alanları tesis etmek yerine tüm farklılıkları toplumun bir parçası olarak görüp, toplumun tamamı için fiziksel çevre inşa etmelidir. Bu sebeple erişim ve kullanım olanaklarının toplumun tüm bireyleri için düşünüldüğü çoğulcu bir tasarım düşüncesinin hayata geçirilmesi ve toplumun da bu yönde sürece dahil edilmesi önem kazanmaktadır. Çünkü sakatlık meselesi fizikselliğinin ötesinde sosyal bir meseledir. Toplumun tüm bireyleri kamuya açık tüm alanlarda sosyalleşme hakkına sahiptir. Sosyal kısıtlamaların önüne geçmek için de tasarımda tüm bireyler için ortak kullanım alanları geliştirilmelidir. Sonuç olarak, sakat kavramının toplumdaki olumsuz karşılığının gözden geçirilmesi bunun bir yeti yitiminin ötesinde toplumsal bir inşa olduğunun kavranması gerekmektedir. Meselenin sadece tıbbi veya sosyal model üzerinden değerlendirilmesinin anlamlı olmayacağı, farklı yaklaşımların da göz önünde bulundurulması gerektiği düşünülmektedir. Mimarlık pratiğinin de kentsel ve mekânsal üretimde sakatlığı bir krize dönüştürerek görmezden gelme anlayışını bir tarafa bırakarak, tasarımda temel hak ve özgürlükler açısından konuyu ele alması önemlidir. Bu sebeple mimarlık düşüncesinde ve pratiğinde kullanılan dilin ve üretim biçiminin değişmesinin/dönüşmesinin ve toplumsal bakışın farklılıkları bir zenginlik olarak görmesinin sorunun çözümü için önemli bir adım olabileceği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Ariza, H. (2015). La CitéFrugès. A Modern NeighborhoodfortheWorking Class, 12 Temmuz 2020 tarihinde <https://architecturalvisits.com/en/cite-fruges-le-corbusier-pessac/> adresinden erişildi.
- Bektaş, B., Develi, A. (2020). Engelli Bireylerin Erişilebilirlik Sorunu: Destekler, Eksiklikler. Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 4(3), 179-191.
- Bezmez, D., Yardımcı, S., Şentürk, Y. (ed.) (2011). Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak (1. Baskı). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Boys, J. (2017). Disability, Space, Architecture a Reader. New York: Routledge.
- Cansever, T. (1996). Şehir ve Medeniyet Üzerine "Kent ve Kültürü Özel Sayısı", Cogito Dergisi, 8, 125-129.
- Davis, L. J. (1999). Dr. Johnson, Amelia, andtheDiscourse of Disability" in Defect: EngenderingDisability in theEighteenth Century, eds. FelicityNussbaumand Helen Deutsch. AnnArbor: University of Michigan Press,
- Enginöz, E.B. (2015). Erişilebilir Mimarlık, Mimarlık Dergisi, 381,
- Ernst, N. (1936). Neufert, Çeviri: Gizem Tercüme, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş. 35. Baskıdan Çeviri, 1. Baskı Ekim 2000)
- Goodley, D. (2017). DisabilityStudies an InterdisciplinaryIntroduction. London: SAGEpublications.
- Hatırnaz, A.A. (2019). Ergonomi ÇerçevesindeEşitlikçi Mekan ÜretimYaklaşımı Olarak "Evrensel Tasarım" Kavramı. Ergonomi 2(3), 178-193
- İsimsiz. (2020). Nişanyan Sözlük, Erişim Tarihi: 09 Haziran 2020 <https://www.nisanyansozluk.com/?k=norm&view=annotated>
- Le Corbusier, (2014), (çev.) A. Ufuk Kılıç, Modülör, cilt:1. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

- Mulligan, K., Calder, A., Mulligan H. (2018). Inclusive design in Architectural Practice: Experiential Learning of Disability in Architectural Education. *Disability and Health Journal*, Vol:11, Issue 2, s. 237-242.
- Mumford, L. (2019). Tarih Boyunca Kent (3. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
URL-1: <https://www.arkitera.com/haber/modern-mimarligin-basyapiti-modulor-nihayet-turkce/>
URL-2: <http://www.fondationlecorbusier.fr>
URL-3: www.md1927.org.tr/media/PDF/14.pdf
URL-4: <https://www.italian-renaissance-art.com/Vitruvian-Man.html>
URL-5: thefunambulistsdotnet.wordpress.com/2014/12/08/topie-impitoyable-human-engineering-the-constraining-mensurations-of-joe-and-josephine/
- Shakespeare, T. (2015). *Disability Research, Today International Perspectives*. New York: Routledge.
- Sudaş, İ. (2014). Modern Mimarlığın Başyapıtı "Modulor" Nihayet Türkçe, Erişim Tarihi: 26 Haziran 2020
<https://www.arkitera.com/haber/modern-mimarligin-basyapiti-modulor-nihayet-turkce/>
- Şentürk L. (2007). *Modulor'un Bedeni, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul*
- Şentürk, L. (2011). *Le Corbusier: Modulor'un Bedeni Modern Mimarlıkta Hegemonik Mimarlığın Eleştirisi* (1. Baskı). İstanbul: Altıkkırkbeş Yayın.
- Şiriner Öner, M. (2017). Çalışma Yaşamında Mekânsal Esneklik ve Sakatlar. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1/1.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2011). *Dünya Engellilik Raporu*, Erişim Tarihi: 14 Ocak 2019
<https://static.ohu.edu.tr/uniweb/media/portallar/engelsizuniversite/duyurular/1345/diwnu3i5.pdf>
- Tiyek, R., Eryiğit, B.H., Baş, E. (2016). Engellilerin Erişilebilirlik Sorunu ve TSE Standartları Çerçevesinde Bir Araştırma. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 12.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü. (2020). *Türk Dil Kurumu Sözcükleri*, Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2020
<http://www.tdk.gov.tr>
- Tuncer Gürkaş, E. (2017). Mimarlığın "İstisnai Hali" Olarak Sakatlık, *Mimarlık Dergisi*, 395,
- Tuncer Gürkaş, E. (2018). İnci Eviner'de "Ulusal Zindelik": Beden, Mekan ve Mimarlığa Dair Bir Eleştiri, 12 Eylül 2020 tarihinde <https://beyond.istanbul/inci-evinerde-ulusal-zindelik-beden-mekan-ve-mimarliga-dair-bir-elestiri-996598e6fa14> adresinden erişildi.
- Thomas, C. (2002). *Disability Theory: Key Ideas, Issues and Thinkers*, "Disability Studies Today içinde, der. C. Barnes, M. Oliver ve Len Barton, Oxford: polity. S. 38-57
- Topliss, E. and Gould, B. (1981) *A Charter for the Disabled*, Oxford: Blackwell.
- Oliver, M. (1996). *Understanding Disability: From Theory to Practice*, *The Journal of Sociology & Social Welfare*: Vol. 23: Iss. 3, Article 24.
- Vitruvius, (2005). *Mimarlık Üzerine 10 Kitap* (2. Baskı). Ankara: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı.
- Yardımcı, S. (15 Mart 2014). *Sakatlığın Tarihsel İnşası*, Erişim Tarihi: 15 Temmuz 2020
- Waldschmidt, A. (2018). Disability–Culture–Society: Strengths and Weaknesses of a Cultural Model of Dis/ability, *ALTER, European Journal of Disability Research*: Vol. 12, p. 67–80
<https://www.engelliler.biz/forum/sakatlik-calismalari-inisiyatif/>
- Yardımcı, S. (22 Aralık 2015). Engellilik ve Ayrımcılık: Sakatlığın Tarihsel İnşası, 15 Eylül 2020 tarihinde <https://www.sosyalbilimler.org/engellilik-ve-ayrimcilik-sakatligin-tarihsel-insasi/adresinden> erişildi.
- Yardımcı, S. (2015). "Sakatlığın Tarihsel İnşası" Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler için Temel Metinler ve Örnek Dersler içinde, K. Çayır, M. Soran, M. Ergün (der.), İstanbul: Karekök Akademi.